

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ І ПРАКТИКИ ФІКСУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Білоус В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

28 лютого 2018 р. Прем'єр-міністром України В. Гройсманом ініційовано створення спеціальної комісії з питань виконання вимог законодавства з захисту бізнесу та відповідальності контролюючих органів за надмірний тиск на підприємців. В обґрунтування цієї ідеї В. Гройсман наголосив на тому, що в Уряді поважають слідчих, які розслідують важкі злочини, Нацгвардію, бойові підрозділи, але засуджують тих, хто всередині системи «паплюжить погони і вимагає хабарі від підприємців». «Ми покладемо цьому край, – підкреслив Глава Уряду. – Потрібно поставити крапку в беззаконні. Ми публічно будемо захищати чесний бізнес. Нікому не дам можливості приховувати злочини» [1].

Красномовною ілюстрацією щодо нагальної необхідності вжиття рішучих заходів із запобігання вчиненню кримінальних правопорушень службовими особами органів досудового розслідування може слугувати прецедент, що стався з Т. Кохновичем, білоруським підприємцем, який з 2010 р. має статус біженця в Україні. За словами підприємця, після того, як він відмовився платити поліцейським викуп за припинення справи про екстрадицію спочатку в розмірі 300 тис., а пізніше – 50 тис. доларів США, під час обшуку житла йому підкинули боєприпаси [2]. 26 січня 2018 р. прокурором прокуратури

м. Києва в межах кримінального провадження, розпочато за фактом проведення незаконного обшуку житла Т. Кохновича, оголошено підозру начальнику сектору кримінальної поліції Голосіївського управління поліції ГУ НП в м. Києві. Слідством встановлено, що вказаний посадовець, реалізуючи злочинний умисел, спрямований на незаконне проведення обшуку в будинку Т. Кохновича, виклав у протоколах допиту свідків завідомо неправдиві показання щодо причетності останнього до вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України, а саме до незаконного зберігання зброї та боєприпасів. Вказані протоколи, а також ініціативний рапорт правоохоронця стали підставою для звернення до суду з клопотанням про проведення обшуку житла Т. Кохновича, яке суд задовольнив. У подальшому, достовірно знаючи, що дозвіл на обшук надано на підставі штучно створених доказів, 29.12.2017 р. начальник сектору кримінальної поліції незаконно здійснив вказану слідчу (розшукову) дії. За результатом досудового розслідування йому оголошено про підозру за ч. 2 ст. 384 КК України (складання завідомо неправдивого показання свідка для надання органу, що здійснює досудове розслідування, поєднаному зі штучним створенням доказів обвинувачення), ч. 1 ст. 366 КК України (внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей) та ч. 2 ст. 162 КК України (незаконне проведення службовою особою обшуку житла) [3].

На наше переконання, такий позитивний для громадянина розвиток подій зумовлений виключно незламністю волі останнього у протистоянні «перевертням у погонах», активністю його захисників і своєчасним створенням та професійним використанням у доказуванні відеограми обшуку [2]. Положенням ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) закріплено визначення обшуку як слідчої (розшукової) дії, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Однак, із ефективного інструмента професійної діяльності, ситуативно зумовлене використання якого слідчим (детективом) або прокурором у світлі імперативних приписів ст. 19 Конституції України і ст. 9 КПК повинно бути спрямоване виключно на досягнення окреслених вище суспільно корисних цілей, тривалими зусиллями значного числа недоброчесних службових осіб правоохоронних органів і судів зазначена слідча (розшукова) дія була перетворена на потужний засіб неправомірного тиску на широкий загал платоспроможних фізичних і юридичних осіб з метою систематичного задоволення індивідуальних і/або корпоративних корисливих інтересів.

Саме тому ми загалом позитивно оцінюємо усі законодавчі новації, спрямовані на забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування в цілому, і обшуків, зокрема [4; 5]. Однак у межах цієї наукової доповіді вважаємо за необхідне звернути увагу на прогалини

процесуального законодавства, усунення яких доцільно розглядати як один із важливих векторів розвитку юридичної науки нового часу.

Зокрема, привертає увагу той факт, що у приведеному вище прикладі успішний захист і контраст був побудовано на використанні відеограни, створеної за допомогою системи відеоспостереження, якою було обладнано об'єкт обшуку (безпосереднє місце виконання слідчої (розшукової) дії). Із розвитком науково-технічного прогресу, зростанням конкуренції і здешевленням технологій і технічних засобів подібними системами закритої трансляції телебачення (Closed-circuit television, CCTV) як засобами криміналістичної профілактики все частіше обладнуються житлові та нежитлові приміщення, будівлі, споруди, земельні ділянки і транспортні засоби різних форми власності.

Положенням абз. 3 ч. 1 ст. 107 КПК стороні захисту надано право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису. На нашу думку, зазначене дозволяє використовувати для відеозапису після попереднього повідомлення про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії осіб, які беруть у ній участь (ч. 2 ст. 107 КПК), не тільки мобільні засоби відеофіксування (сучасні відеореєстратори, відеокамери, фотокамери, смартфони, комп'ютерні планшети тощо), але й стаціонарні засоби відеоспостереження, якими можуть бути облаштовані об'єкти обшуку задовго до початку проведення слідчої (розшукової) дії.

Однак, при цьому відзначимо, що зміст і практика реалізації цієї безсумнівно прогресивної законодавчої норми не повною мірою відповідають вимогам часу і принципу верховенства права та підлягають удосконаленню, так як: 1) право на безперешкодне фіксування за допомогою відеозапису не стороною обвинувачення стосується тільки обшуку і не поширюється на усі інші процесуальні дії; 2) право на безперешкодне фіксування не стороною обвинувачення передбачає використання тільки відеозапису і не поширюється на усі інші форми фіксування доказової інформації, доступні стороні обвинувачення: протоколювання, фотографування, звукозапис, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовлення відбитків і зліпків, вилучення документів і речей, які мають значення для кримінального провадження (ст. ст. 103-106, абз. 2 ч. 6 ст. 223, ч. 7, 9 ст. 236 КПК); 3) права на безперешкодне фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису позбавлені такі учасники кримінального провадження, як: потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст та ін., які також можуть брати участь в обшуку та дотримання прав яких також повинно бути забезпечено. Дискримінація перелічених осіб

зумовлена тим, що вони не охоплюються визначенням поняття сторони захисту (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК).

Однак відзначимо, що усі обшуки, в яких нам довелося брати участь протягом останніх 10 років власної адвокатської діяльності, проводилися по відношенню не сторони захисту, а стосовно інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежувалися під час досудового розслідування. Тому, з огляду на рівність усіх перед законом і неприпустимість жодних проявів дискримінації, було б цілком справедливо гарантувати положеннями Кримінального процесуального кодексу України будь-якому учаснику кримінального провадження право на безперешкодне фіксування шляхом відеозапису чи в іншій зручній для особи формі фіксування доказової інформації не тільки обшуку, але і будь-якої іншої процесуальної дії під час досудового розслідування.

Водночас, існує також і необхідність у запровадженні прямої заборони для сторони обвинувачення на псування чи демонтаж систем відеоспостереження та у встановленні відповідальності за порушення цієї заборони. Службовим особам органів досудового розслідування варто усвідомити, що підвищенню рівня поінформованості слідчого, детектива, прокурора про поточну обстановку на великому за площею об'єкті огляду чи обшуку, а також збиранню орієнтуючої і доказової інформації сприятиме не дезактивація, а навпаки, якомога швидше взяття під контроль системи відеоспостереження за цим об'єктом із залученням відповідних спеціалістів. Бажано це робити дистанційно ще до прибуття на місце здійснення процесуальної дії. А наявність «безстороннього свідка» у вигляді такої системи на місці проведення слідчої (розшукової) дії додатково стимулюватиме усіх її учасників до взірцевого дотримання приписів чинного законодавства.

Література:

1. Глава Уряду ініціює створення комісії з перевірки випадків тиску на бізнес [Електронний ресурс] / Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату КМУ. – 2018, 28 лютого. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.

2. Поліція Києва відреагувала на підкидання боєприпасів під час обшуку у бізнесмена з Білорусі [Електронний ресурс] // Новое Время. – 2018, 10 січня. – Режим доступу: <https://nv.ua>.

3. Столична прокуратура оголосила підозру начальнику сектору кримінальної поліції Голосіївського районного управління поліції Києва [Електронний ресурс] / Прес-служба прокуратури міста Києва. – 2016, 26 січня. – Режим доступу: <https://kyiv.gp.gov.ua>.

4. Білоус В. В. Проблемні аспекти техніко-криміналістичного забезпечення реалізації Закону «Маски-шоу стоп!» // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матер. міжнар. наук.-практич. конф., м. Одеса, 15–16 грудня 2017 року. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. – С. 61-65.

5. Білоус В. В. Законодавчі новації порядку фіксування обшуку та забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження. Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29–30 грудня 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 211-214.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 16.02.2018 року)*

Відповідальний редактор:

Ульянова Галина Олексіївна – віце-президент, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент

Укладачі:

Дикий Олег Вікторович – начальник науково-дослідної частини Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук

Батан Юрій Дмитрович – аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, фахівець науково-дослідної частини, головний радник студентського наукового товариства НУ «ОЮА»

Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку: Матеріали Ю 70 міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 березня 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 204 с.

ISBN 978-966-916-497-1

УДК 34(063)